

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV VÄST RAPPORT 2001:4

SMÅLANDS MUSEUM RAPPORT 2001:1

ARKEOLOGISK UTREDNING OCH FÖRUNTERSÖKNING

Räppe industriområde

Småland, Växjö kommun, Bergunda socken,
Bergkvara 26:1, RAÄ 50, RAÄ 152 och RAÄ 158

Gundela Lindman

UV VÄST RAPPORT 2001:4

SMÅLANDS MUSEUM RAPPORT 2001:1

ARKEOLOGISK UTREDNING OCH FÖRUNDERSÖKNING

Räppe industriområde

Småland, Växjö kommun, Bergunda socken,
Bergkvara 26:1, RAÄ 50, RAÄ 152 och RAÄ 158

Gundela Lindman

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Väst

Box 10259, 434 23 Kungsbacka

Besöksadress: Nygatan 11

Växel: 0300-33 900

Fax: 0300-33 901

e-post: uvvaest@raa.se

e-post: fornamn.efternamn@raa.se

<http://www.raa.se/uv>

Smålands museum

Box 102, 351 04 Växjö

Besöksadress: Södra Järnväggsgatan 2

Växel: 0470-70 42 00

e-post: reception@smalandsmuseum.g.se

<http://www.smalandsmuseum.g.se>

Bildredigering Anders Andersson

Layout Lena Troedson

Omslagsbild Ett oröjt parti i utkanten av i röjningsröseområdet RAÅ 158.

Foto: Gundela Lindman

Tryck/Utskrift Elanders Digitaltryck, Göteborg, 2001

Kartor ur allmänt kartmaterial,

© Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3.

© 2001 Riksantikvarieämbetet och Smålands museum

UV Väst Rapport 2001:4

ISSN 1404-2029

Smålands museum Rapport 2001:1

ISSN 1403-2902

Innehåll

Bakgrund	7	
Syfte	7	
Tidigare uppgifter om fornlämningarna	7	
RAÄ 158	7	
RAÄ 50	7	
RAÄ 152	8	
Fornlämningsmiljö	8	
Arbetets omfattning	9	
Metod och genomförande	9	
Terräng och markförhållanden	10	
Bergkvara och Bergunda	10	
Röjningsröse	11	
Röjningsröse 1	12	
Röjningsröse 2	13	
Röjningsröse 3	13	
Röjningsröse 4	14	
Röjningsröse 5	15	
Röjningsröse 6	15	
Lagerföljder och dateringar	16	
Odlingsytor och odlingsbegränsningar	17	
Odlingsterrasser	18	
Jordvallar	18	
En sentida odlingsyta	18	
De kvartärgeologiska undersökningarna	19	
Gravar	19	
Hällkista i röse	19	
Stensättning	19	
Hålvägssystemet	20	
Boplatslämningarna	22	
Anläggningar	22	
Fynd	23	
Bosättning och odling	23	
Utvecklingen inom området	23	
Aktuella frågeställningar	24	
Resultatsammanfattning	25	
Området i väster (RAÄ 152)	25	
Området i öster (RAÄ 158 och RAÄ 50)	25	
Litteratur	28	
Administrativa uppgifter	29	
Bilagor	30	
Bilaga 1. Boplatsanläggningar inom RAÄ 158	30	
Bilaga 2. Fyndlista RAÄ 158	31	
Bilaga 3. Boplatsanläggningar inom RAÄ 152	31	
Bilaga 4. Rapport över vedartsanalyser	32	
Figurförteckning	34	
Tabellförteckning	34	

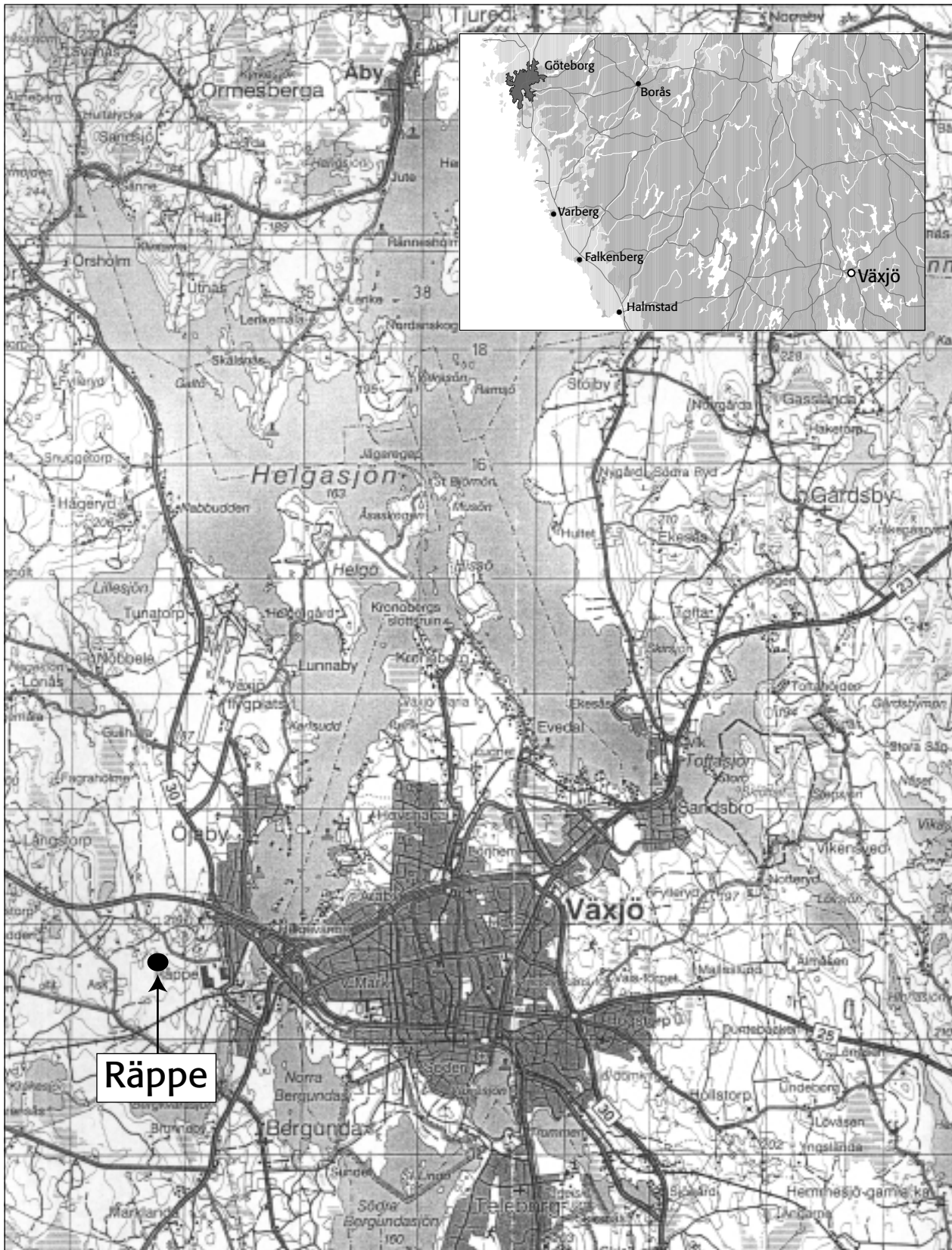

Fig. 1. Undersökningsområdets läge vid järnvägen väster om Vaxjö. Utdrag ur Blå kartan. Skala 1:100 000. Infällt ett utdrag ur GSD-Sverigekartan. Godkänd från sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2001-01-31.

Bakgrund

Med anledning av upprättandet av en detaljplan för utbyggnaden av Räfte industriområde i Växjö kommun utfördes sommaren 2000 en arkeologisk utredning och förundersökning av två röjningsröseområden.

Arbetet utfördes enligt beslut av Länsstyrelsen i Kronobergs län och genomfördes som ett samarbetsprojekt mellan Smålands museum och Riksantikvarieämbetet, UV Väst och UV Syd. Arbetet har bekostats av Växjö kommun.

Syfte

Undersökningens syfte var skapa ett underlag för en bedömning av de kända fornlämningarnas informationsvärde och därmed för Länsstyrelsens tillståndsprövning enligt 2 kap 12 § lagen om kulturminnen (KML). Undersökningen skulle också ge ett underlag för att bedöma behovet av en förundersökning av eventuella dolda fornlämningar inom området. Mer konkret var syftet med undersökningen att:

- Grovt datera den fossila åkermarkens brukningstid.
- Få en bättre uppfattning om den fossila åkermarkens karaktär vad gäller förekomsten av avgränsbara åkerytor, stratigrafiska förhållanden och de ingående odlingselementens konstruktion.
- Klargöra vilken gravtyp RAÄ 50 utgör samt söka klargöra om ytterligare gravar finns inom området.
- Klargöra förutsättningarna för miljöarkeologiska studier inom området.
- Klargöra om dolda lämningar, främst boplatslämningar, förekommer inom undersökningsområdet.

Tidigare uppgifter om fornlämningarna

RAÄ 158

Fornlämningen utgörs av ett röjningsröseområde. Området omfattar totalt ett ca 1x0,4 km stort område bestående av krön och sluttningar av en nord-sydgående låg moränrygg. Det här berörda området av RAÄ 158 består av södra delen på ca 12 ha, vilket utgör ca 1/4-del av fornlämningens totala yta.

1997 och 1999 utförde Smålands museum en kartering med inmätning av röjningsrösen (Nylén 1998 och 1999).

RAÄ 50

Fornlämningen utgörs av ett röse med hållkista. Den är belägen inom södra delen av RAÄ 158. Anläggningen registrerades i fornlämningsregistret på 1940-talet, men har varit känd långt innan dess, då den omnämns i Knut Kjellmarks skrift om fornminnen i Kronobergs län (Kjellmark 1911, s. 47). Den beskrivs där så här: ”på en kulle mellan stora jordfasta stenblock ett rundat gravrör av medelstora kullerstenar. Rösets diam. är 14–15 m och höjden är 1,5 m.” Han fortsätter: ”250 m i västnordvästlig riktning från detta kan man med någon svårighet och med fara för att blöta ner sig eller bryta benen av sig i det oländiga kärret finna ett liknande rör – säkert ett gravrör även det – av 9–10

Fig. 2. Undersökningsområdets läge. Utdrag ur GSD-Ekonomiska kartan, blad 5E 1g.

meters diameter.” Denna sista notering hänvisar med all sannolikhet på RAÄ 157. Att Kjellmark inte nämner hållkistan i RAÄ 50 beror antagligen på att den före avrensningen av det tjocka ris- och mosstöcket endast syntes som en långsträckt, grund fördjupning.

RAÄ 152

Fornlämningen utgörs av ett röjningsröseområde. Området omfattar totalt ett ca 1×0,4 km stort område bestående av krön och sluttningar av en nord-sydgående låg moränrygg.

I samband med karteringen av RAÄ 158 framkom att fornlämningsområdet RAÄ 152 inte var komplett angivet i fornlämningsregistret (Nylén 1998). Därför utfördes en kompletterande inmätning (se nedan). Det här berörda området av RAÄ 152 omfattar ca 3 ha.

Fornlämningsmiljö

Det aktuella området kan sägas vara en typisk exponent för fornlämningsbilden i Värends centralområde. Fornlämningskomplex med ensamliggande

gravar – hällkistor, rösen och stensättningar – i anslutning till omfattande områden med fossil åkermark indikerar en kontinuerlig bebyggelse från sen stenålder och åtminstone fram till yngre järnålder. Därefter tyder gravfältens läge på en omflyttning av bebyggelse och produktionsmark. I det aktuella området är den yngre järnåldern tydligast representerad genom gravfälten i Öjaby, norr om området.

Arbetets omfattning

Arbetet omfattade en utredning med kartering av de tidigare ej karterade röjningsrösen tillhörande RAÄ 152. Utredningen omfattade också sökande efter ovan mark osynliga lämningar, företrädesvis boplatslämningar, inom såväl RAÄ 152 och RAÄ 158.

Arbetet omfattade dessutom förundersökning av berörda delar av den fossila åkermarken och av graven RAÄ 50.

Förundersökning av de vid utredningen påträffade boplatslämningarna ingick ej i arbetet.

Metod och genomförande

Inledningsvis gjordes en genomgång av historiskt bakgrundsmaterial i form av äldre lantmäteriakter och arkivmaterial för att ge underlag för en bedömning av hur området påverkats av markanvändningen genom tiderna och för att ge bästa möjliga urval av områden för att lokalisera boplatser.

Inom RAÄ 158 (fig. 4 och 21) utfördes därefter kartering av ett nyupptäckt hålvägssystem, en terrass och några jordvallar. Røjning av vegetation och framrensning för hand utfördes av RAÄ 50 och ett intilliggande röjningsröse. Slutligen snittades 5 av röjningsrösen samt en del av hålvägssystemet med maskin varefter profilerna rensades för hand och dokumenterades. Avsikten var att samla in material för datering samt få en uppfattning om konstruktion, eventuell stratigrafi, träkols- och pollenförekomst. Prover för dateringsanalys insamlades.

Därefter utfördes en miljöarkeologisk rekognoscering för en förberedande pollenanalys i den intilliggande våtmarken, i syfte att finna lämpliga provpunkter för ett lokalt pollendiagram. Lagerföljden i borrhörnorna dokumenterades och utvalda nivåer ¹⁴C-daterades. Enstaka prover från profilen av ett röjningsröse insamlades också och analyserades översiktligt för att kontrollera pollenbevaringen och inslaget av kulturväxter.

Slutligen utfördes provschaktsgrävningar inom ett urval områden med avsikt att lokalisera dolda boplatslämningar. Sammanlagt undersöktes 88 provytor. Provytorerna var i allmänhet ca 15 m². 26 provytor innehöll boplat-sanläggningar. Sammanlagt påträffades 52 anläggningar, varav 43 mättes in. Den ställvis tätt växande skogen omöjliggjorde komplett inmätning. En tredjedel av anläggningarna undersöktes för hand och dokumenterades.

Inom RAÄ 152 (fig. 4 och 20) utfördes kartering av ett 50-tal röjningsrösen, en odlingsterrass och en jordvall. Därefter utfördes provschaktsgrävningar av sammanlagt 12 provytor. En anläggning påträffades och undersöktes. Slutligen snittades ett av röjningsrösen med maskin. En profil upprättades och prover för dateringsanalys insamlades.

Dokumentationen utfördes digitalt med Intrasis-systemet. Profiler genom röjningsrösen och anläggningar dokumenterades för hand och områdena fotograferades.

Terräng och markförhållanden

Det aktuella området ligger ca 2 km väster om Växjö stad och ca 1 km väster om Helgasjöns södra utlopp vid Helgevärma. Området ligger i sin helhet över högsta kustlinjen och karaktäriseras av långsträckta moränhöjder med mellanliggande sjöar och sankmarker.

Röjningsrösen ligger på två nord-sydgående låga moränryggar med väl-dränerad, siltig morän. Trots mycket talrik förekomst av stenar och block måste områdena ändå, i geologiskt avseende, betecknas som blockfattiga.

Inom den aktuella delen av RAÄ 158 är höjdskillnaden mellan högsta punkten i norr och lägsta punkten i söder endast 10 meter. Moränryggens krön är jämnt och plant. Röjningsrösen är övervuxna med ett mycket kraftigt vegetationsskikt som domineras av husmossa, björnmossa, lummer, blåbärsris och gräs. I området finns planterad skog med en ålder på ca 50–80 år. Skogen består övervägande av gran, med vissa mindre partier av tall. I norra delen av området växer en tät, yngre granplantering. Stubbar från en tidigare skogsgeneration syns här och var. Mellan de två moränryggarna finns en långsträckt sankmark.

Bergkvara och Bergunda

Undersökningsområdet ligger på fastigheten Bergkvara 1:26 i Bergunda socken i Kinnevalds härad.

Större delen av socknen har hört till godset Bergkvara. På 1300-talet var Bergkvara en frälsedominerad by. Namnet anses komma från *berk*=björk och *vara*=strand. Efterhand omvandlades Bergkvara till en stor samlad driftsenhet med en väl befäst sätesgård, vars ägare, släkten Trolle, också förvärvade alla gårdar i grannskapet. Bergkvara blev ett maktcentrum med såväl regional som rikspolitisk räckvidd (Larsson 1974).

Fig. 3. Ett öröjt parti i utkanten av i röjningsröseområdet RAÄ 158. Foto: Gundela Lindman.

1942 lades Bergunda Norregård, Södergård, Olofsgård, Mjölnaregård och Götagård samman till en fastighet. De bildade tillsammans med Bergunda nr 1 Prästgård ett skifteslag, som beträffande inägorna varit föremål för stor-skifte, fastställt den 26 februari 1793. Utägorna hade däremot inte skiftats och de äldre lantmäterikartorna ger inga upplysningar om förundersökningssområdena.

Skogen där förundersökningslokalerna var belägna kallas enligt ekonomiska kartan *Snapperisskogen*. Inga lämningar efter historisk bebyggelse eller aktiviteter under historisk tid är karterade eller kända i skogen.

Utanför undersökningsområdet, öster om området och under den stora kraftledningen, finns benämningen *Snapperisfällan* och strax sydöst om denna har tidigare legat ett torp *Ruda*. Söder om järnvägen har ett område benämningen *Jutarnas mad*.

Röjningsrösen

Röjningsrösen varierade i storlek mellan ca 3 och 8 m men var vanligen 4–6 m stora och 0,3–0,5 m höga. De var kraftigt övermossade med ett 15 cm tjockt lager mossa. De var flacka och hade ett i allmänhet medelstort stenmaterial på 0,25–0,5 meters storlek.

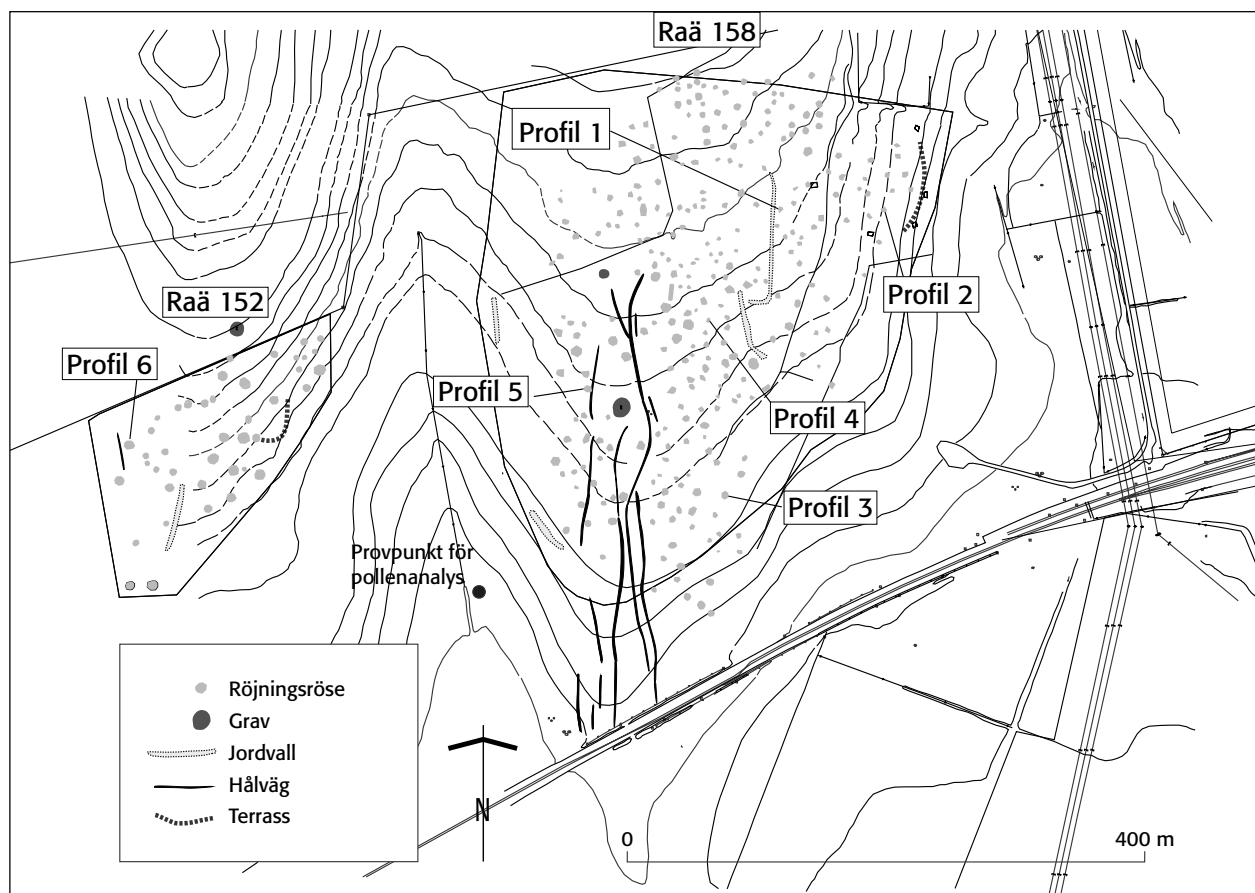

Fig. 4. Karta över de berörda delarna av RAÄ 158 och RAÄ 152 med de undersökta röjningsrösen (Profil 1–6) markerade.

Inom RAÄ 158 låg röjningsrösen med ett inbördes avstånd på i allmänhet mellan 3 och 15 meter. De mellanliggande ytorna var mer eller mindre fullständigt röjda. Det var karaktäristiskt för området att vissa ytor var synnerligen väl röjda, vilket resulterat i helt släta, stentomma partier, medan andra partier var mycket ofullständigt röjda. Bäst röjda var ytorna nordöst om hållkistan, medan ytorna i sydöst ibland var mycket dåligt röjda.

Inom RAÄ 152 låg röjningsrösen med ett inbördes avstånd på i allmänhet mellan 3 och 20 meter. De mellanliggande partierna var i allmänhet väl röjda. Rösen inom RAÄ 152 var i allmänhet något större till ytan än inom RAÄ 158. I övrigt märktes inga yttre skillnader mellan rösen i de båda områdena.

Vid förundersökningen av röjningsröseområdet snittades fem rösen i RAÄ 158 (Röjningsröse 1–5) och ett i RAÄ 152 (Röjningsröse 6).

Röjningsröse 1

Röjningsröse 1 (Id. nr 1079) valdes som representant för ett röse som låg centralt i området där ytorna var väl röjda. Det var 5,5 m i diameter och 0,6 m högt. Schaktet grävdes så att en profil också erhöles genom en intilliggande jordvall. Två kolprover från röset har daterats. Det ena hämtades från bottenpartiet under stenarna och bör representera en *postquem*-datering för röjningsröset. Det daterades till *mesolitikum*. Det andra låg ytligt under det allra översta stenlagret i röset och bedöms visa den sista fasen i röjningsrösets historia. Det daterades till *äldre bronsålder*.

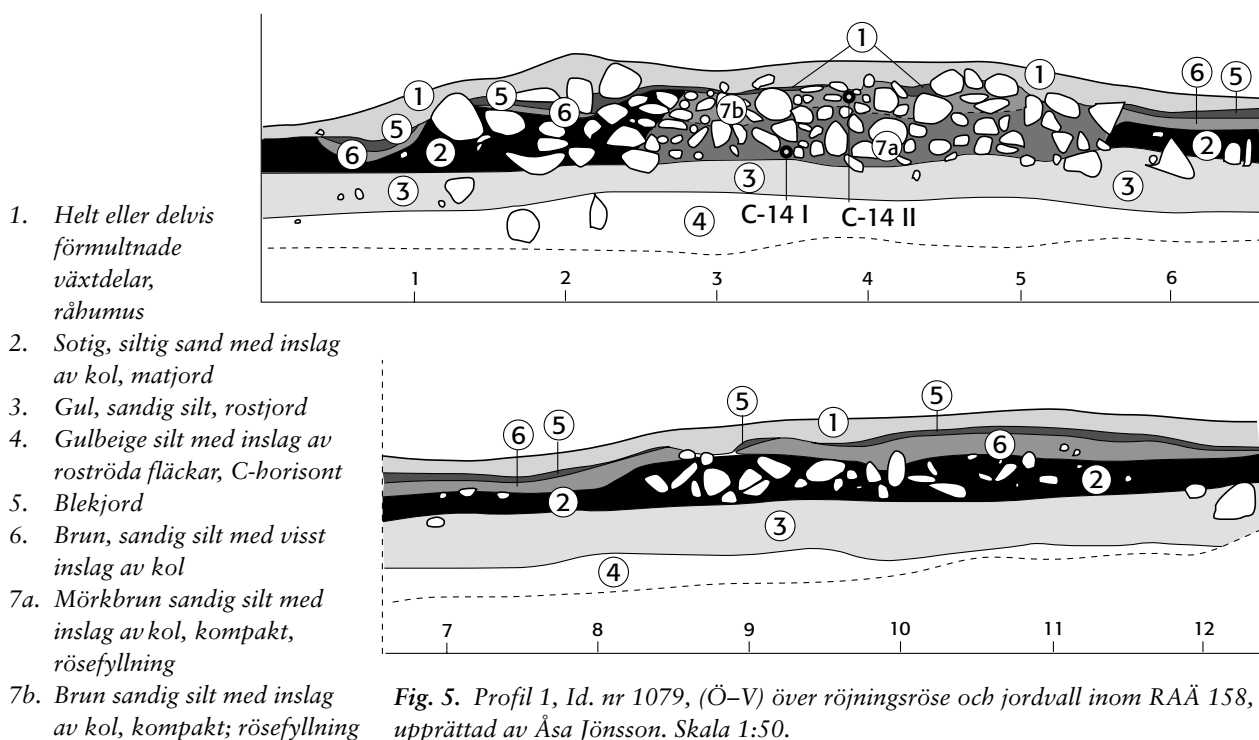

Fig. 6. Röse 1079
från nordöst. Foto:
Alexandra Nylén.

Röjningsröse 2

Röjningsröse 2 (Id. nr 1108) låg i ett område med flera bosättningsspår i den svaga östsluttningen av moränryggen, ett område som avgränsas av en väl utbildad terrasskant. Röset var 5,5 m i diam. och 0,5 m högt. Röset visade sig innehålla en slipad flinta (vilken man kunde konstatera hade följt med en rot ner under röjningsröset). Ett kolprov daterades. Det hämtades från rösets understa skikt och antas därmed ge en *postquem*-datering för röjningsrösets anläggningstid. Det daterades till *yngre bronsålder/förromersk järnålder*.

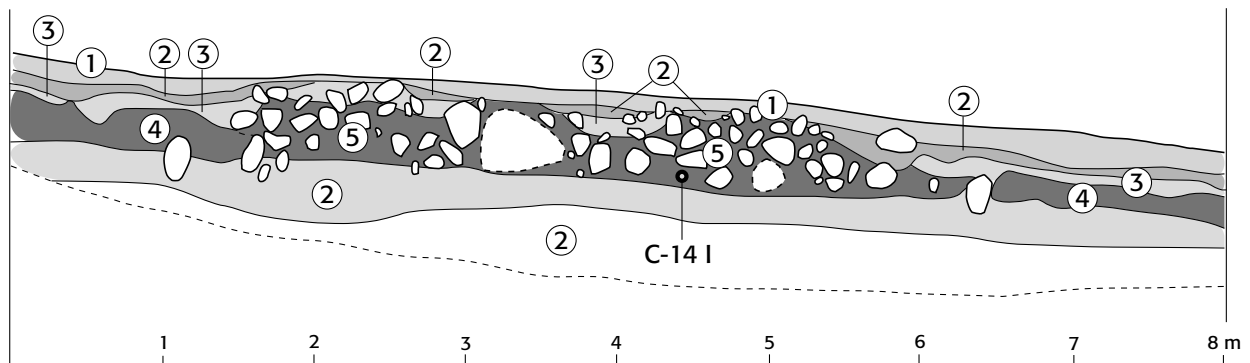

Fig. 7. Profil 2, Id. nr 1108, (V-Ö) över röjningsröse inom RAÄ 158, upprättad av Alexandra Nylén. Skala 1:50.

1. Vegetationsskikt
2. Blekjord
3. Anrikningsskikt
4. Matjordslager
5. Mörkt brun, sandig silt, kompakt rösefyllning
6. B-horisont
7. C-horisont

Röjningsröse 3

Röjningsröse 3 (Id. nr 1260) valdes som representant för ett röse i utkanten av röjningsröseområdet. Det låg i ett parti i sydost som var ofullständigt röjt. Det skiljde sig från de övriga undersökta rösena genom att det var särskilt stort och innehöll påfallande många stora stenar och block. Det var 8 m i diameter och 0,7 m högt. Ett kolprov daterades. Det hämtades från rösets understa skikt och antas därmed ge en *postquem*-datering för rösets anläggande. Det daterades till *yngre bronsålder*.

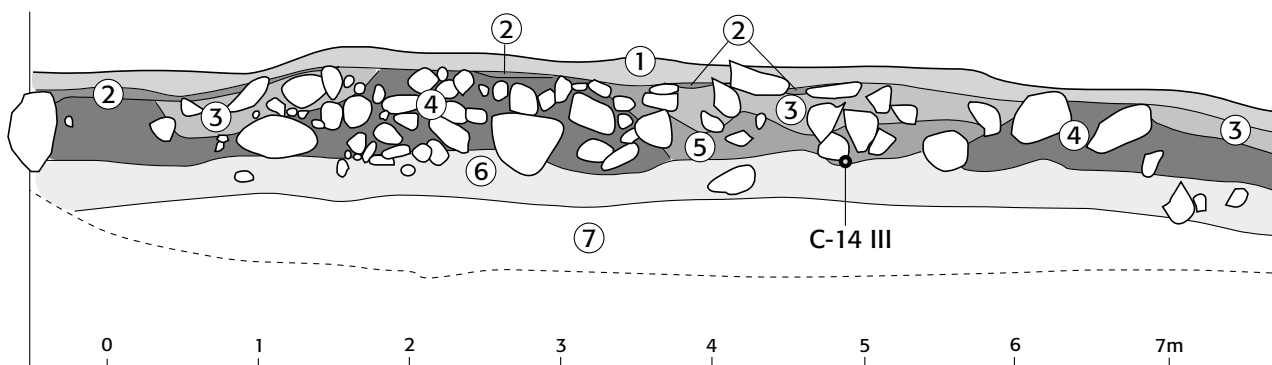

Fig. 8. Profil 3, Id. nr 1260, (N-S) över röjningsröse inom RAÄ 158, upprättad av Alexandra Nylén. Skala 1:50.

1. Vegetationsskikt
2. Blekjord
3. Gul och brunflammig siltig, sandig morän
4. Mörkt brun, sotflammig, sandig silt med enstaka kolbitar. Matjordslager
5. Brunflammig sandig silt med enstaka kolfragment, ljusare än lager 4
6. Rödbrun, siltig sand med inslag av grus, rostjord
7. C-horisont

Röjningsröse 4

Röjningsröse 4 (Id. nr 948) valdes som representant för ett röse som var centralt beläget och i det område där rösena låg som allra tätast. Det var 5,5 m i diam. och 0,6 m högt. Ett kolprov hämtades mellan stenarna i botten-skiktet och bör representera den äldsta odlingsfasen. Det daterades till *förromersk järnålder*.

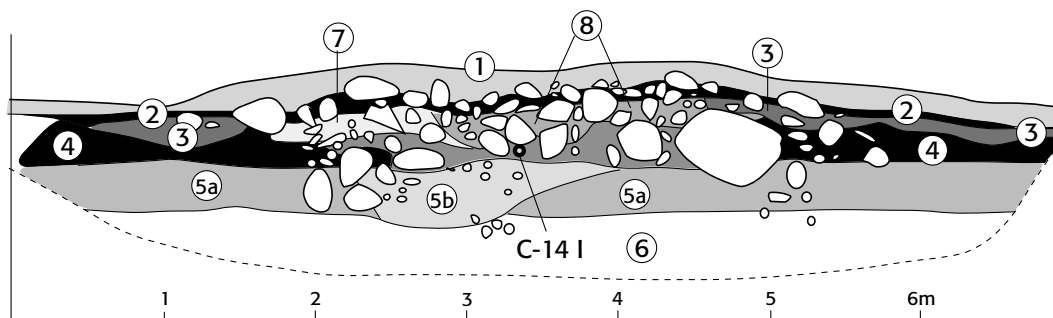

Fig. 9. Profil 4, Id. nr 948, (V-Ö) över röjningsröse inom RAÄ 158, upprättad av Åsa Jönsson. Skala 1:50.

1. Vegetationsskikt
2. Blekjord
3. Brun, kompakt siltig sand.
4. Brunsvart, kompakt siltig sand med sot och kol
5. Gul, siltig sand, rostjord
6. Gulvit silt, C-horisont
7. Ljusbrun, kompakt, siltig sand
8. Rödbrun, kompakt, siltig sand
9. Gråbrun, kompakt, siltig sand med något kol

Fig. 10. Röjningsröse 948 från sydöst. Foto: Åsa Jönsson.

Röjningsröse 5

Röjningsröse 5 (Id. nr 868) valdes med anledning av att det låg i ett välröjt område i närheten av hällkistan. Det var 4,5 m i diameter och 0,6 m högt.

Tre kolprover daterades. Det ena hämtades från bottenpartiet under stenarna och bör representera en *postqvem*-datering för röjningsröset. Det daterades till *äldre bronsålder*. Det andra låg ytligt under det översta stenlagret i röset och bedöms visa den sista fasen i röjningsrösets historia. Det daterades till *1400–1600-talen*. Det tredje kolprovet kom från en härd som var belägen under östra kanten av röjningsröset, vilket ger en otvetydig *postqvem*-datering för röjningsröset. Härden daterades till *förromersk järnålder*.

Tre jordprover från lagerföljden i röjningsröse 5 analyserades med hänsyn till innehåll av pollen (Lagerås 2000b). Avsikten var främst att få en uppfattning om förekomst och bevaringsförhållanden för pollen i röjningsröset. Resultatet visar att pollen förekom. I proverna påträffades bl.a. *Cerealia, sp.* vilket bekräftar att odling förekommit i området.

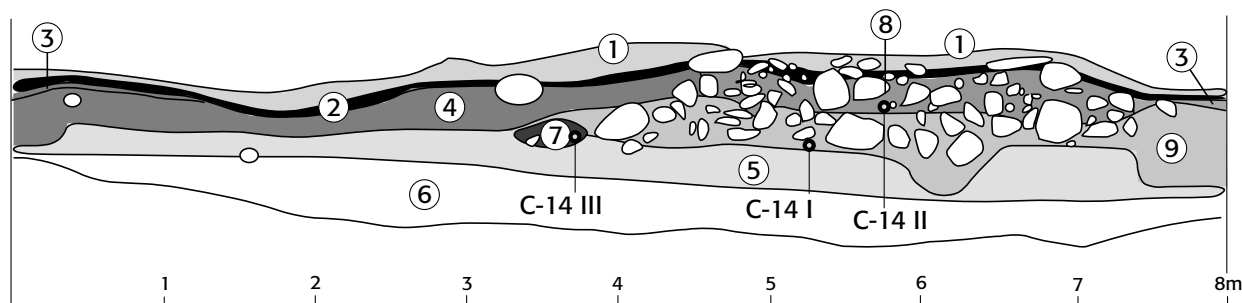

Fig. 11. Profil 5, Id. nr 868, (Ö-V) över röjningsröse inom RAÄ 158, upprättad av Åsa Jönsson. Skala 1:50.

1. Vegetationsskikt
2. Blekjord
3. Ljusbrun, flammig, kompakt, siltig sand med något kol
4. Mörkbrun, kompakt, siltig sand med något kol och sot
5. Kompakt, siltig sand, rostjord
6. Ljusgul, mycket kompakt sand, C-horisont
7. Brunsvart, siltig sand med mycket sot och kol
8. Mörkbrun, porös, siltig sand med något kol
9. Brungrå, siltig, kompakt sand med sot och kol

Fig. 12. Röse 868 från norr. Röset låg nära hällkistan. Två anläggningar överlagrades av röset och hålvägen strök förbi omedelbart öster om röset. Foto: Åsa Jönsson.

Röjningsröse 6

Röjningsröse 6 (Id. nr 728) låg inom RAÄ 152 i ett välröjt område i närheten av ett stort gravröse som ligger omedelbart utanför undersökningsområdet. Röjningsröset var 5,5 m i diameter och 0,55 m högt. Två kolprover daterades. Det ena hämtades från bottenpartiet under stenarna och bör representera en *postqvem*-datering för röjningsröset. Det daterades till *yngre bronsålder*. Det andra låg mitt i stenfyllningen i röset och bedöms visa en tid då området nyttjades för odling. Det daterades till *romersk järnålder*.

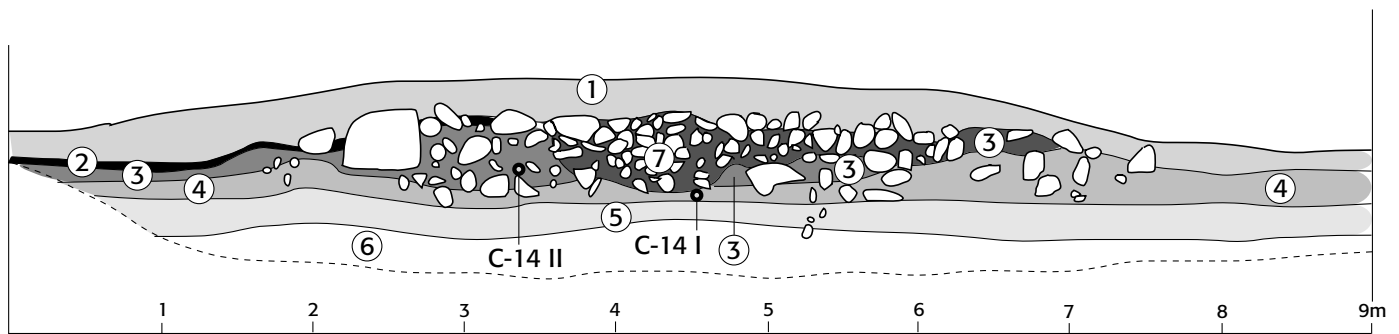

Fig. 13. Profil 6, Id. nr 728, (N-S) över röjningsröse inom RAÄ 152, upprättad av Åsa Jönsson. Skala 1:50.

1. Vegetationsskikt
2. Blekjord
3. Mörkt, rödbrun, kompakt och mycket humös siltig sand
4. Brungrå, kompakt, siltig sand med sot och kol
5. Gul, kompakt, siltig sand, rostjord
6. Gråvit silt, C-horisont
7. Hel- eller halvförmultnade växtdelar; poröst rotsystem

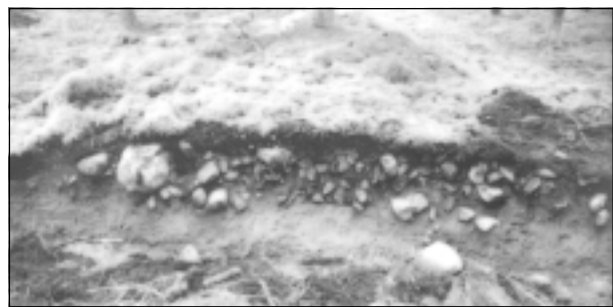

Fig. 14. Röjningsröse 728 från väster. Foto: Åsa Jönsson.

Lagerföljder och dateringar

Röjningsrösen var genomgående uppbyggda på ett likartat sätt. De hade en flack profil och innehöll i allmänhet stenar i storleksklassen 0,15–0,5 m. Jordmänsprofilen var också likartad i alla rösen. Under ett mycket kraftigt vegetationsskikt följde en vanlig podsolprofil. Därunder fanns rester av matjordslagret följt av ljus, sandig silt (rostjord i B-horisonten). Samtliga profiler grävdes så att C-horisonten framkom på botten. Den bestod av siltig morän.

Skillnader mellan röjningsrösen låg främst i att ett (Röjningsröse 3) innehöll betydligt större block och stenar än de andra. I röjningsröse 1 och 3 kunde man skönja två faser i uppbyggnaden av röset, något som i de övriga

Lab.nr	Läge	Typ av anläggning	Vedart	BP	Kalibrerat värde, 1 sigma, enligt Stuiver & Kra 1986
Ua-25787	1079:I, profil 1	Röjningsröse	Lövträd	6260±135	5330–5040, 5020–5000 BC
Ua-25788	1079:II, profil 1	Röjningsröse	Ek	3050±75	1410–1200, 1180–1160 BC
Ua-25789	1079:IV, profil 1	Jordvall	<i>Sorbus sp.</i>	2905±75	1210–990, 960–940 BC
Ua-25790	1108:I, profil 2	Röjningsröse	Björk	2340±75	750–700, 550–200 BC
Ua-25792	1260:III, profil 3	Röjningsröse	Lönn	2635±90	910–760, 680–660, 640–550 BC
Ua-25786	948:I, profil 4	Röjningsröse	Al	2340±70	550–200 BC
Ua-25783	868:I, profil 5	Röjningsröse	Björk	2985±70	1320–1070 BC
Ua-25784	868:II, profil 5	Röjningsröse	Oid. näver/bark	430±65	1420–1520, 1590–1630 AD
Ua-25785	868:III, profil 5	Röjningsröse	Al	2290±75	400–340, 320–200 BC
Ua-25791	1160	Väggränna	Al	4715±75	3630–3570, 3540–3490, 3470–3370 BC

Tabell 1 ¹⁴C-dateringar från RAÄ 158.

Lab.nr	Läge	Typ av anläggning	Vedart	BP	Kalibrerat värde, 1 sigma, enligt Stuiver & Kra 1986
Ua-25781	728:I, profil 6	Röjningsröse	Björk	2520±70	800–750, 730–530 BC
Ua-25782	728:II, profil 6	Röjningsröse	Björk	2000±65	60–120 AD

Tabell 2 ¹⁴C-dateringar från RAÄ 152.

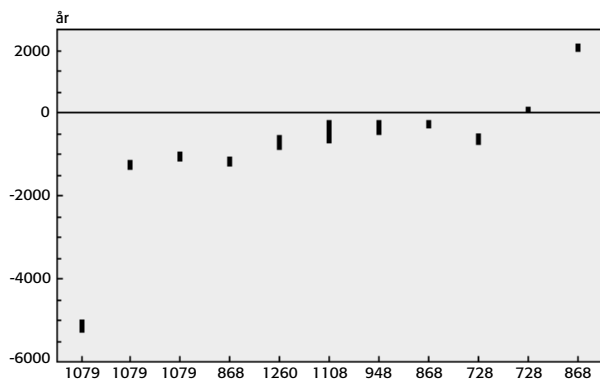

Fig. 15. Datering av röjningsrösena.

fallen inte gick att konstatera genom studiet av stratigrafien, vilket naturligtvis inte utesluter att sådana ändå funnits.

Flertalet *postqvem*-dateringar, som visar den äldsta uppodlingen inom det aktuella röjningsröset, ligger i yngre bronsålder, men även en datering till äldre bronsålder och en till mesolitikum finns (centralt i området). Dateringar som visar perioder då odling antas pågå ligger i äldre bronsålder, förromersk järnålder och romersk järnålder.

Sammanfattningsvis visar alltså ¹⁴C-dateringarna från undersökningen att flertalet röjningsrösen bör ha tillkommit under perioden yngre bronsålder–romersk järnålder.

Ett fåtal kolbitar från röjningsrösena har vedartsbestämts (se bilaga 4) som förberedelse till ¹⁴C-dateringarna. Björk dominerade i materialet, men även al, ek och lönn förekom. Inga barrträd var representerade.

Odlingsytor och odlingsbegränsningar

Ytorna inom röjningsröseområdena var olika intensivt röjda. Intensiteten avspeglades i röjningsrösenas täthet, matjordens tjocklek och ytans jämnhet och steninnehåll. I de sämst röjda områdena fanns rikligt med jordfasta block samt andra stenar kvar. Särskilt väl röjda var områden nordöst om hällkistan och i den allra östligaste delen av RAÄ 158.

Vid provschaktningen fick man ett intryck av att de bäst röjda områdena innehöll flest anläggningar. Det betyder dock inte att anläggningar saknades i de dåligt röjda områdena.

Olikheter inom området avspeglades även i en viss variation i podsolens blekjordsskikt. Detta växlade något i mäktighet, från vanligen ca ½–1 cm till ibland 2–3 cm. Det är här inte möjligt att närmare spekulera i orsakerna till detta, men orsakerna kan ligga t.ex. i odlingsintensitet, variationer i markförutsättningar eller förekomsten av röjningsbränningar.

En annan skillnad var att man kunde konstatera att kol, som normalt sett inte fanns i någon större utsträckning i humuslagret, förekom i relativt riklig

mängd i det nordöstra hörnet av undersökningsytan. Det skulle kunna avspegla en mindre yta som varit utsatt för skogsbrand eller en svedja under historisk tid. En indikation på historiska svedjor, strax utanför området, finns i benämningen Snapperisfallet, där *fall* är en gängse benämning för svedja (Strid 1993, s. 64).

Odlingsterrasser

I nordöstra delen av RAÄ 158 avgränsas röjningsröseområdet av en jämn odlingsterrass (Id. nr 1182). Den är ca 75 m lång, svagt konvext böjd och ca 0,5 m hög.

Ytterligare en välutbildad odlingsterrass (Id. nr 775) ligger i södra delen av RAÄ 152. Den avgränsar röjningsröseområdet mot sumpmarken som ligger sydöst därom. Odlingsterrassen konvext formad och är ca 45 m lång och 0,5–0,7 m hög.

Jordvallar

I norra delen av RAÄ 158 finns en lång jordvall. Den är ca 50 m lång, 4 m bred och 0,4 m hög. Vid förundersökningen snittades den (profil Id. nr 1079), varvid kunde konstateras att den var svagt välvd och innehöll tämligen mycket jord tillsammans med stenar i förhållandevis små storlekar. En koldatering från jordvallen, taget mitt i vallen, visade *äldre/yngre bronsålder*. Strax sydväst om denna finns ytterligare en jordvall i nord/sydlig riktning.

Längst i nordväst finns en 40 m lång jordvall. Den går i nord-sydlig riktning mellan två större jordfasta block. Vallen är 3,5–4 m bred och 0,2–0,5 m hög. Ytterligare en jordvall (Id. nr 1371) finns i sydvästra delen av området. Den är 40 m lång. Dessa två sistnämnda jordvallar ligger i linje med varandra och bildar på ett topografiskt naturligt sätt röjningsröseområdets gräns mot väster.

Även inom RAÄ 152 finns en jordvall (Id. nr 756), belägen i västra delen av området. Den är 55 m lång och 4–5 m bred.

Fig. 16.
*Jordvallen från norr
(jfr profil, s. 12).
Foto: Åsa Jönsson.*

En sentida odlingsyta

En sentida odlingsyta (ca 80×60 m) ligger i områdets nordöstligaste del (fig. 21). Ytan är omgiven av djupa diken och marken bär spår av sentida plöjning. Söder om ytan finns ett upplag av bortröjda stenar. Ytan är igenplanterad.

Även i nordväst finns ett långsträckt upplag av sten som av utseendet att döma har ett sent, historiskt ursprung.

De kvartärgeologiska undersökningarna

I förundersökningen ingick kvartärgeologiska undersökningar i form av en miljöarkeologisk rekognoscering. Den utfördes av Per Lagerås, Riksantikvarieämbetet UV Syd (Lagerås 2000b).

Arbetet hade som målsättning att klargöra om det fanns förutsättningar för givande pollenanalytiska undersökningar inom undersökningsområdet. Arbetet syftade därför att klargöra om det förelåg en acceptabel pollenbevaring, att ta reda på om relevanta tidsperioder fanns representerade samt om det fanns ett signifikant inslag av kulturmarksväxter i pollenspektra (Lagerås 2000b, s. 5).

Två torvmarker besiktigades, den ena inom undersökningsområdet och den andra strax sydost om undersökningsområdet. I den torvmark som ligger inom området upprättades och dokumenterades en borrhärna (Lagerås 2000b, s. 5). På en borrhärna togs två prover för ¹⁴C-datering och fem prover för översiktlig pollenanalys. För bedömning av bevaringen av pollen i markprofilerna i området gjordes dessutom en översiktlig pollenanalys av tre prover från ett av röjningsröseena.

Torvavlagringarna nådde som mest en mäktighet på knappt en meter och utgjordes av kärrtorv som överlagrades av vitmosstorv. ¹⁴C-dateringarna visade att torvtillväxten i de lägre partierna börjat under bronsålder eller förromersk järnålder.

Pollenbevaringen visade sig vara god och inslaget av kulturmarksväxter var tämligen starkt med ett tydligt inslag av betesindikatorer och sädespollen (Lagerås 2000b, s. 8).

Sammanfattningsvis visade undersökningarna att det finns goda förutsättningar för fördjupade pollenanalytiska undersökningar i området. Den inom området centralt belägna torvmarken är lämplig för en pollenanalytisk undersökning av den lokala vegetationsutvecklingen. Lagerföljden täcker de senaste två till tre tusen åren. Pollen från stenröjningens tid finns också bevarade i markprofiler i röjningsröseena (Lagerås 2000b, s. 9).

Gravar

Hällkista i röse

Mitt i röjningsröseområdet RAÄ 158 ligger ett gravröse med hällkista (RAÄ 50). Röset är ca 15 m i diameter och 0,75 m högt. I mitten finns en delvis ramponerad kista, ca 4x0,7 m stor (N-S) och 0,5 m djup. Den består av kantställda hällar i storleken 0,7–1 m.

En biväg från hålvägssystemet (se nedan) viker av i riktning mot hällkistan och upphör framför den.

Stensättning

Vid förundersökningen av röjningsröseområdet observerades ytterligare en anläggning som bör bedömas som en grav. Den har utseendet som en sten-

sättning och är 9–10 m i diameter och 0,8 m hög. Den ligger 12 m SSÖ om kalhyggesgränsen och ca 90 m norr om hållkistan, RAÄ 50.

Bedömningen som grav grundas på anläggningens storlek och form, dess relativt sett jämna yta och dess tydliga avgränsning. Därtill kommer att ett utmärkt detaljtopografiskt läge på krönet av moränryggen i samma stråk som hållkistan. Ytterligare en detalj att lägga märke till att en biväg från hålvägssystemet viker av i riktning mot stensättningen (jfr fig. 17).

Hålvägssystemet

Vid förundersökningen av röjningsröseområdet påträffades ett hålvägssystem. Det består av 3–5 parallella hålvägar i nord/sydlig riktning. Inom förundersökningsområdet är hålvägssystemet 330 m långt, men det kunde konstateras att det fortsätter söderut på andra sidan järnvägen. Avståndet mellan de parallella hålvägarna är 4–15 m. Hålvägarna är 0,9–1,5 m breda och 0,2–0,5 m djupa och har i allmänhet en mjukt rundad bottenprofil (se fig. 18). Granar växer här och var på hålvägarnas botten.

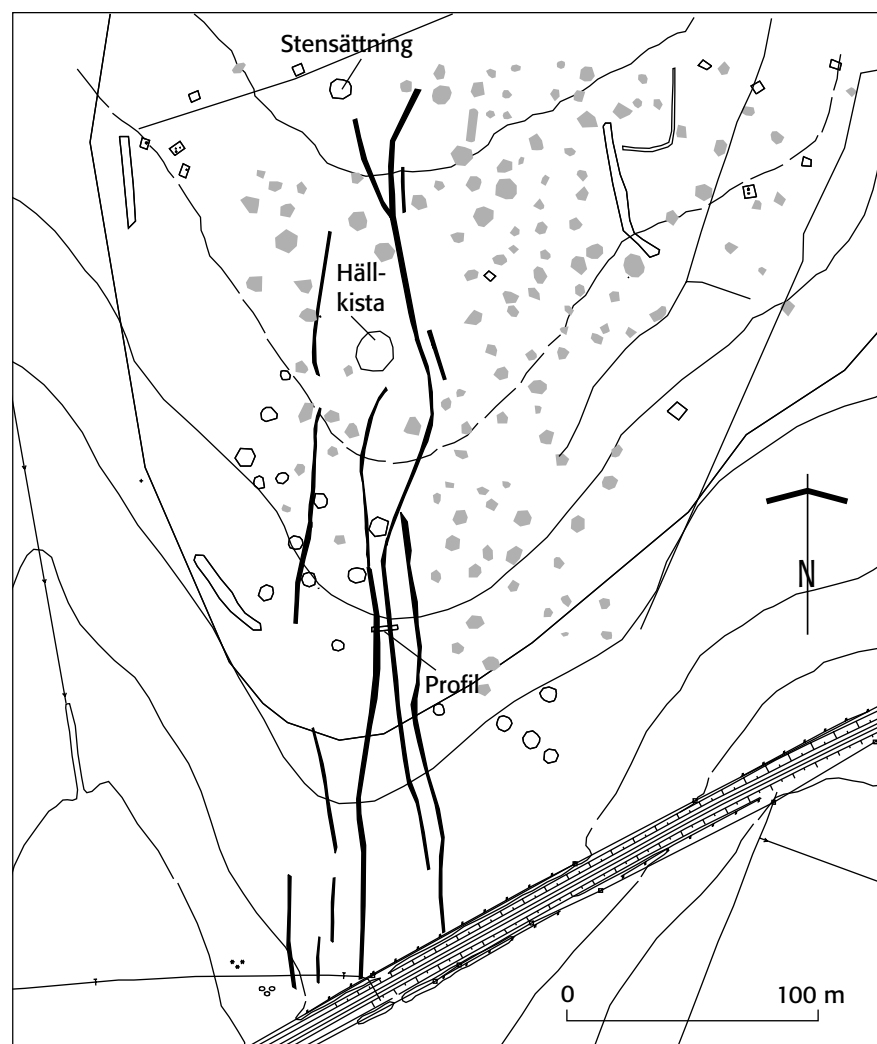

Fig. 17. Hålvägssystemet inom RAÄ 158. Skala 1:3000.

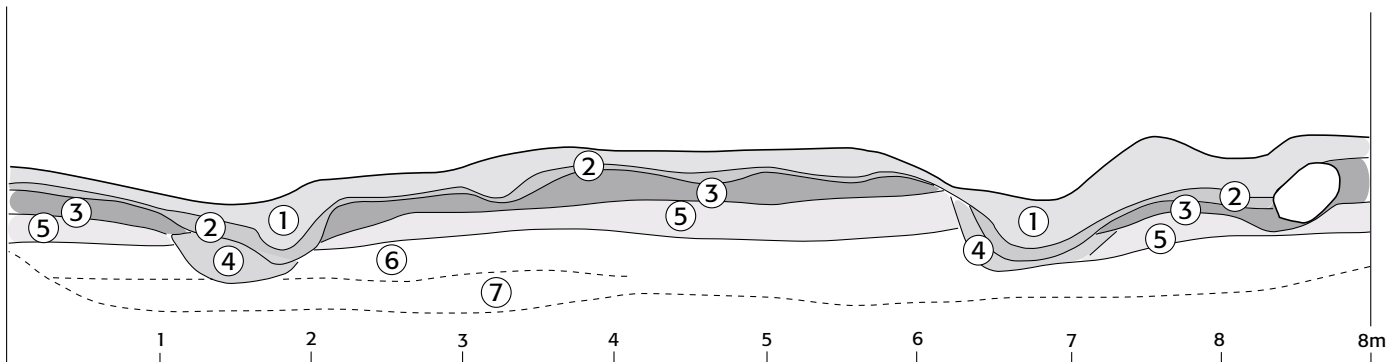

Fig. 18. Profil, Id. nr 1294, (N—S) över del av hålvägssystemet inom RAÄ 158, upprättad av Alexandra Nylén. Från söder. Skala 1:50.

1. Vegetationsskikt
2. Blekjord
3. Mörkt brun, sandig morän; matjord
4. Rödbrun, lucker, något grusig morän
5. Gulröd, sandig, moig morän, rostjord
6. Gul sand med röda grusstråk
7. Grå, kompakt silt

Fig. 19. Detalj av schaktet genom hålvägssystemet inom RAÄ 158. Från söder. Foto: Alexandra Nylén.

Den djupaste huvudfåran leder upp tätt intill och direkt öster om hållkistan. En annan fåra tar vägen väster om hållkistan. Röjningsrösen ligger på ytorna emellan hålvägarna utan att någon gång skäras av dem. Det är inte orimligt att anta att hålvägarna är samtida med hållkistan och de övriga lämningarna, även om någon direkt dateringsmöjlighet inte föreligger. Av särskilt intresse är dock att det finns luckor i hålvägarnas sträckor som sannolikt beror på en senare överodling. En sådan lucka på ca 45 m finns i sydvästra delen där det finns ett helt omotiverat uppehåll i hålvägen. En alternativ tolkning är att hålvägen där upphör vid en boplatsyta. Av en tillfällighet visade även ett av provschakten att hålvägen, som där knappt syntes i ytan, ändå hade ett bevarat, överodlat bottenskikt (Röse 5, östra utkanten).

Som nämnts ovan består jordmånen på moränryggen av väldränerad, siltig morän. Trots att sluttningen upp mot ryggen är obetydlig har ändå hålvägarna skurit djupt ner i marken. Hålvägarna är tämligen djupa också i områden där marken är nästan helt plan. Detta skulle kunna tolkas så att de varit i bruk under långa tider, eftersom det annars är svårt att förstå hur de kunnat utbildas på detta vis.

På flera ställen delar sig hålvägarna i V-formade vägskiljen. En sådan bi-väg leder fram till hållkistan och en annan fram till stensättningen och upphör där. Avslutningen av hålvägarna kan här inte förklaras med terrängförhållandena, eftersom marken är plan. En möjlighet kan vara att de är överodlade. En annan, mer fantasieggande förklaring är att de visar att man färdats fram till respektive grav och att det därigenom illustreras att gravarna var viktiga platser för människorna, antingen som orienteringspunkter, som minnesplatser eller som kultplatser.

Även inom RAÄ 152 finns (ett fragment) av en hålväg (Id. nr 771), som leder i riktning väster om gravröset RAÄ 157.

Boplatslämningarna

Provschakten placerades dels med hänsyn till terrängen och markbeskaffenhetsen, dels med hänsyn till de kända fornlämningarna och dels med hänsyn till tillgänglighet för traktorgrävaren. Enstaka träd fälldes. Sumpmark och kraftigt blockrik mark undveks.

Vid schaktningarna framkom 53 anläggningar (bilaga 1 och 3).

Djup (cm)	Lager
–	Mossa och blåbärsris
0–10	Mår
10–15	Humus
15–17	Blekjord
17–27	Omvandlad, lilabrun matjord
27–50	Matjord
50–60	Gul, siltig sand, rostjord

Tabell 3. Typisk lagerföljd i provyta inom röjningsröseområdet.

Anläggningar

Matjordens mäktighet varierade inom området, men var i allmänhet 20–30 cm. Anläggningarna framkom på en nivå av 30–50 cm under dagens markyta. Totalt inmättes 43 anläggningar och ytterligare ett 10-tal observerades. Av de inmätta anläggningarna undersöktes en tredjedel. Det konstaterades också att det fanns anläggningar under ett av de undersökta röjningsrösen (Röjningsröse 5) i form av en grop och en härd. Dessutom iakttoogs vid grävningen av provytor att en väggränna fortsatte in under ett röjningsröse och att en väggränna var överlagrad av en odlingsterrass.

Väggrännor

Fyra väggrännor påträffades. Eftersom provytorna var relativt små kunde ingen av dem tas fram i sin helhet. En av dem kunde inte heller dokumenteras i plan p.g.a. tät skog

En väggränna, som var belägen i nordöstra hörnet av det undersökta röjningsröseområdet RAÄ 158, var 30 cm bred och 20 cm djup med jämnt skålad profil. Ett vinklat hörn av rännan syntes (1,2+0,9 m). Den visade sig innehålla en packning av sten och kol, som daterades till tidigneolitikum (Ua-25791, jfr tabell 1). Väggrännan var överlagrad av en terrasskant.

Härdar

Härdar var spridda inom området. Några förekom i sydväst, trots att marken där var endast delvis röjd och mycket blockig. Sammanlagt inmättes 8 säkra härdar.

Stolphål

Stolphål av olika typer förekom, både mycket små och grunda och kraftigt urlakade och något större med sten i fyllningen. Att även de små och obetydliga tolkats rätt som förhistoriska lämningar indikeras av fynd på botten av två av stolphålen, dels bränd lera dels ett järnföremål. 21 stolphål och 2 pinnhål registrerades.

Gropar

Utöver stolphålen registrerades ytterligare 9 anläggningar som karaktäriserats som stolphål/grop.

Fynd

Vid förundersökningen påträffades två flintavslag, varav ett med slipyta, två bitar slagen kvarts, ett bergartsavslag, brända ben, bränd lera och ett oidentifierat järnfragment.

Bosättning och odling

Utvecklingen inom området

Provgrävningarna inom röjningsröseområdet RAÄ 158 visade att det innehåller boplatzlämningar från förhistorisk tid. Lämningarna har stor rumslig spridning inom en yta av ca 400×380 m.

Bedömt utifrån lämningarnas olikartade karaktär och utspridda förekomst är det sannolikt att dessa är från olika tidsperioder. Det finns t.ex. stolphål av olika typer och väggrännor av olika slag.

I området finns flera intressanta stratigrafier som visar områdets komplexitet. I nordöstra delen av området finns en odlingsterrass som tydligt överlagrar en väggränna. I norr finns en annan väggränna som av allt att döma fortsatte in under ett röjningsröse. I sydväst finns ett omotiverat uppehåll i hålvägens sträckning som förklaras med att den överodlats där. En alternativ tolkning är att där finns en senare boplatstyta. I ett av de undersökta röjningsrösen fanns anläggningar under röset.

De centrala och nordöstra partierna förefaller vara allra mest utnyttjade. Marken är inom dessa delar påfallande välröjd och terrängen är jämn och väl lämpad för bosättning. Området vetter ner mot sjösystemen och Helge å.

Den än så länge äldsta dateringen, mesolitikum, från området kommer från en horisont i röjningsröse 1. Slagen kvarts har även påträffats. Hällkistan, som ligger på krönryggen i söder, torde vara från senneolitikum-äldre bronsålder. Det är inte orimligt att några av de påträffade boplatzlämningarna kan vara samtida. Ett direkt tecken på närvaro under neolitikum är ¹⁴C-dateringen av en väggränna till tidigneolitikum. Dessutom har ett flintfragment med slipyta påträffats, vilket också pekar mot neolitisk tid.

Röjningsröse: kolprov	Typ av datering	Period
1079:I	Postquem-datering	Mesolitikum
1260:III	Postquem-datering	Yngre bronsålder
1108:I	Postquem-datering	Yngre bronsålder/ förromersk järnålder
868:I	Postquem-datering	Äldre bronsålder
868:III	Postquem-datering	Förromersk järnålder
728:I	Postquem-datering	Yngre bronsålder
948:I	Äldsta fasen i odlingen	Förromersk järnålder
728:II	Pågående odling	Romersk järnålder
1079:II	Sista fasen i odlingen	Äldre bronsålder
868:II	Sista fasen i odlingen	Historisk tid

Tabell 4. Översikt över dateringarna av röjningsrösen.

Ytterligare en grav, en förmodad stensättning, är sannolikt något yngre än hällkistan. Den kan utifrån typen bedömas vara från yngre bronsålder/äldre järnålder.

Röjningsröseområdets storlek talar för att det tillkommit i omgångar. Matjordens tjocklek tyder samtidigt på intensiv odling under lång tid. Dateringarna från rösen pekar mot att flertalet röjningsrösen bör ha tillkommit under perioden yngre bronsålder–romersk järnålder.

Aktuella frågeställningar

Undersökningarna hittills inom området har visat en komplicerad struktur av boplatslämningar, gravar, odlingsytor, jordvallar, terrasser och röjningsrösen. Dessutom kan man anta att tidsspännet för lämningarna totalt sannolikt rör sig om minst 5000 år, med de första aktiviteterna redan under senmesolitikum, med bosättning under neolitikum och en alltmer intensiv odling från bronsålder och fram till och med romersk järnålder.

Lokalen är därmed en värdefull kunskapskälla för en lång rad aktuella frågor inom forskningen, både för studier inriktade på odlingshistoriens utveckling, för bosättningshistorien lokalt och för en rad frågeställningar kring gravar och bosättning.

Odlingshistoria

Området avspeglar sannolikt en odlingshistoria som sträcker sig över flera tusen år. Här kan därmed finnas möjlighet att göra en analys av den stegvisa användningen av området och hur relationen mellan röjningsbränningar och odling tett sig. I det sammanhanget har en pollenanalys för att belysa vegetationshistorien en central roll.

Förundersökningen visade (Lagerås 2000b) att det finns en lokal som på många sätt är lämplig för paleoekologiska undersökningar vilket kan göra det möjligt att besvara ett flertal frågor, dels rörande den mer långsiktiga landskapsutvecklingen, dels mer specifika frågor om exempelvis odlade grödor, växtutnyttjade och gravritualer.

Många olika formelement, såsom terrasskanter och jordvallar, finns i områdena. Det ger goda möjligheter att studera strukturen i utnyttjandet av ytorna och mera detaljerat datera odlingens utveckling.

Den lokala bosättningshistorien

Lokalen ligger centralt i Varend i den fornlämningsrika regionen kring Helgasjön där storgravar och monumentala gravfält är vanligt förekommande. Vattensystemen bildar här ett grovmaskigt nät för kontakter mellan södra Sverige och det inre av Småland. Man kan utgå ifrån att bosättningarna startar tidigt, redan under mesolitikum. Ett första tecken är den mesolitiska dateringen i förundersökningsområdet. Tidigare boplatundersökningar i regionen är sällsynta, vilket innebär att kunskaperna om hyddor, hus- och gårdstyper är i det närmaste obefintliga.

Grav – boplat

Med utgångspunkt i vetenskapen att området fungerat både för bosättning, odling och gravläggning ges här goda möjligheter att studera samspelet i utvecklingen av användningen av ytorna. Uppenbarligen finns här möjlighet

att identifiera bosättning i direkt anslutning till en hållkista, vilket skulle innebära ett viktigt steg i utforskningen av bosättningar under senneolitikum.

Hålvägarna utgör ett ovanligt och viktigt tillskott i den komplexa bilden av bosättning och odling. Frågan är om någon lokal med liknande kvaliteter har karterats. Här ges möjlighet att studera vägstråken genom området och deras relation till boplatssytor, odlingsytor och gravar. Genom att det finns bevarade stratigrafier och att det har konstaterats platser där hålvägen är överlagrad av odling finns särskilda möjligheter att knyta olika strukturer till varandra.

Röjningsröse – grav

Ett flertal undersökningar visar att det inte verkar finnas en helt säker metod att identifiera gravar i ett röjningsröseområde. Allmänt sett brukar en jämn form och storleken användas som kriterier på en grav även om det många gånger visat sig inte hålla streck. Här finns möjlighet att arbeta vidare med dessa frågor.

Resultatsammanfattning

Detaljplanområdet för Räfte industriområde omfattar ca 47 ha skogsmark (fig. 2). Inom detta område finns två fornlämningsområden:

Området i väster (RAÄ 152)

Inom den berörda delen av RAÄ 152, inom en yta av ca 1 ha på södra delen av en långsträckt rygg, finns ett 40-tal röjningsrösen, en odlingsterrass och en jordvall. Ett stolphål påträffades i anslutning till ett av röjningsrösena (profil 6).

Området i öster (RAÄ 158 och RAÄ 50)

Det berörda området av RAÄ 158 omfattar en yta av ca 10 ha på en långsträckt rygg. Det är ett komplext och innehållsrikt boplatss- och odlingsområde med ett flertal spridda boplatsslämningar, ett omfattande och välbevarat hålvägssystem, en hållkista i röse (RAÄ 50), ytterligare en grav i form av en förmodad stensättning, ca 300 röjningsrösen på odlingsytor, med avgränsningar av tre jordvallar och en stor åkerterrass.

Boplatsslämningarna utgörs av väggrännor av olika slag, stolphål, härdar och gropar. Vid undersökning av ett urval av anläggningarna påträffades flinta, kvarts, bränd lera, järn och brända ben. Boplatsslämningarna förefaller vara från olika tidsperioder, sannolikt från senneolitikum–äldre bronsålder till järnålder.

Hålvägssystemet består av 3–5 parallellt liggande stråk med en längd av drygt 300 m.

Röjningsrösena är kraftigt övermossade, flacka och har ett i allmänhet medelstort stenmaterial. De är vanligen 4–6 m stora och 0,3–0,5 m höga.

Jordvallar och terrasser inom området visar att området utnyttjats i ett komplicerat mönster med mindre odlingsytor, med större eller mindre röjningsgrad.

Till områdets kvaliteter hör bl.a. att det endast marginellt är stört av moderna aktiviteter och att det terrängmässigt har en naturlig avgränsning.

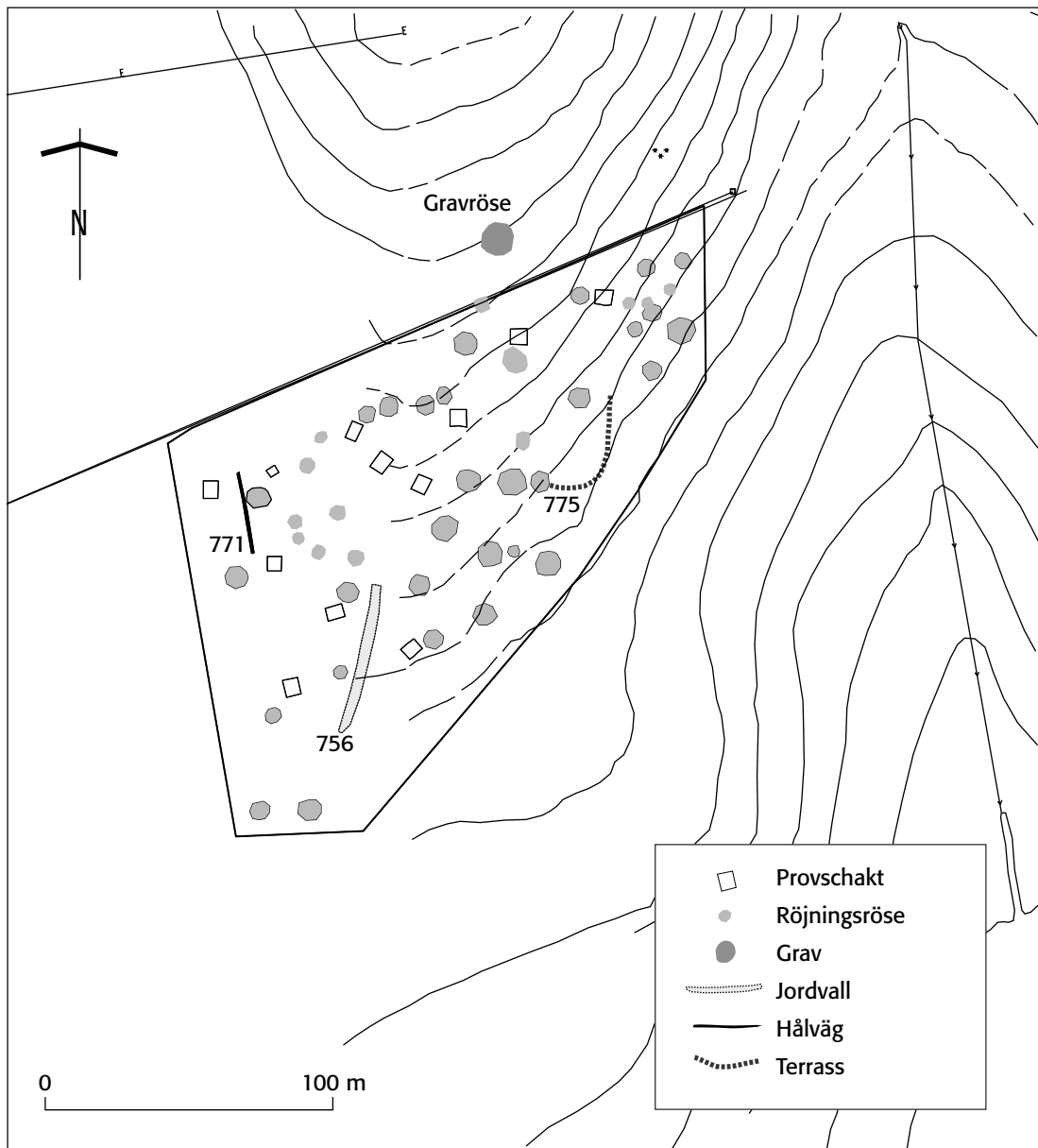

Fig. 20. Den berörda delen av RAÄ 152 med provschakten markerade.

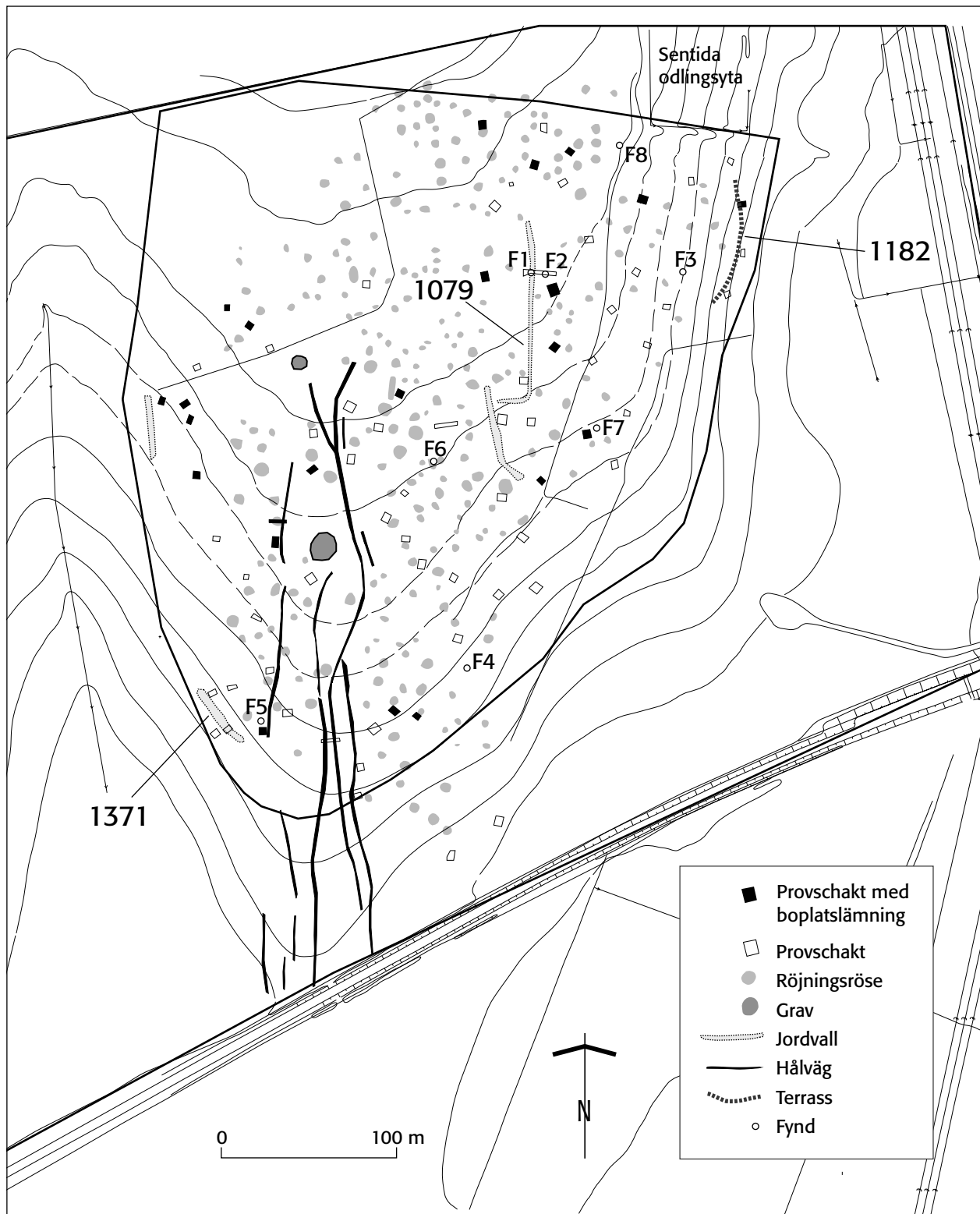

Fig. 21. Den berörda delen av RAÄ 158.

Litteratur

- Cronberg, C., Skoglund, P. & Torstensdotter Åhlin, I. 2000. Järnåldersgården och åkern. Röseområdenas boplatser och rumsliga organisation. *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland*. Red. P. Lagerås. Riksantikvarieämbetet. Skrifter No 34.
- Högrell, L. & Skoglund, P. 1996. Boplatsen i Kv. Boplatsen. En småländsk boplatz från bronsålder och äldre järnålder. Hovshaga, Växjö socken. *Rapport Smålands museum 1996:8*. Växjö
- Högrell, L. & Ulfhielm, A. 1999. Arkeologiska förundersökningar, Ekesås och Stojby. Fossil åkermark m.m. vid väg 897. Område B och C. Gårdsby socken, Kronobergs län. *Rapport Smålands museum 1998:25*. Växjö.
- Kjellmark, K. 1911. *Utkast till beskrivning över Kronobergs läns förhistoriska fornlämningar och fynd*. Malmö.
- Lagerås, P. 2000a. Gravgåvor från växtriket. Pollenanalytiska belägg från en senneolitisk hällkista i Hamneda. *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland*. Red. P Lagerås Riksantikvarieämbetet. Skrifter No 34.
- Lagerås, P. 2000b. *Rekognoscerande pollenanalyser i röseområde vid Räfte*. Miljöarkeologisk rekognoscering som del av arkeologisk utredning och förundersökning inom Bergkvara 6:21, Bergunda socken, Växjö kommun, Småland. Riksantikvarieämbetet UV Syd Rapport 2000.
- Larsson, L-O. 1974. Utsikt mot ett gods. Bergkvara under sju sekler. *Bergunda*. Utgiven av Öja Hembygds- och kulturminnesförening. Växjö.
- Linderoth, T. 2000. En hällkista i Hamneda. Tolkning av hällkistans funktion och dess relation till andra hällkistor och neolitiska boplatser i trakten. *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland*. Red. P Lagerås Riksantikvarieämbetet. Skrifter No 34.
- Nylén, A. 1998. Kartering. Ett röjningsröseområde vid Räfte. RAÄ 158, Bergunda socken, Kronobergs län, Småland. *Smålands museum rapport 1998:18*. Växjö.
- Nylén, A. 1999. Kompletterande kartering. Räfte. RAÄ 158, Bergunda socken, Kronobergs län. *Smålands museum rapport 1999:8*. Växjö.
- Skoglund, P. 1977. Röjningsröseområden i Kronobergs län. *Gårdar, åkrar och biskopens stad*. 3000 år i Kronobergs län. Av Hansson, M., Högrell, L. & Skoglund, P. Smålands museum.
- Skoglund, P. 1998. Fossil åkermark vid Fylleryd. Särskild arkeologisk undersökning. Raä 186, Gårdsby socken, Kronobergs län. *Smålands museum rapport 1998:8*. Växjö.
- Strid, J.P. 1993. *Kulturlandskapets språkliga dimension. Ortnamnen*. Riksantikvarieämbetet. Uppsala.
- Svanberg, F. 2000. Gravar i röjningsröseområden. De förmodade gravarna inom Hamneda RAÄ 77 och något om problematiken kring röjningsröseområden och gravar i södra Sverige. *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland*. Red. P Lagerås Riksantikvarieämbetet. Skrifter No 34.

Administrativa uppgifter

Smålands museums dnr: 110-337/00.

Riksantikvarieämbetets dnr: 422-3938-2000.

Länsstyrelsens dnr: 220-1762-00.

Projektnummer: 1320243.

Undersökningstid: 10–14 juni och 21 aug–8 sept. 2000.

Projektgrupp: Smålands museum: Åsa Jönsson och Alexandra Nylén.

Riksantikvarieämbetet UV Syd: Per Lagerås (miljöarkeologi),

Riksantikvarieämbetet UV Väst: Gundela Lindman (projektledare).

Exploateringsyta: 47 ha.

Undersökt yta: ca 900 m².

Läge: Ekonomiska kartan, blad 5E 1g.

Koordinatsystem: Växjö lokalt, 5,5 gon väst.

Koordinater: x 6306,8 y 1433,9.

Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk-topografiska

arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm: 10 profilirtningar i skala 1:20,

foton U 3769:1–12.

Fynd: Fnr 1–8.

Bilagor

Bilaga 1. Boplatzanläggningar inom RAÄ 158

Id.nr	Typ	Form	Storlek	Djup	Form i profil	Fyllning	Fynd	Undersökt
736	Stolphål	Rund	0,25	–	–	–	–	Nej
788	Stolphål/Grop	Rund	0,5	–	–	–	–	Nej
794	Stolphål	Rund	0,3	–	–	–	–	Nej
799	Stolphål	Rund	0,25	–	–	–	–	Nej
804	Grop	Rund	0,7	–	–	–	–	Nej
809	Grop	Rund	0,5	–	–	–	–	Nej
827	Grop	Rund	0,5	–	–	–	–	Nej
839	Härd	Oval	1,5×0,9	0,15	Flack	Kol med enstaka stenar	–	Ja
842	Stolphål	Rund	0,24	0,08	–	–	–	Ja
849	Stolphål	Rund	–	–	–	–	–	Nej
872	Stolphål	Rund	0,35×0,25	0,14	U-formad	Mörkbrun sandig silt med ngt kol och skörbränd sten	–	Ja
877	Härd	Rund	–	–	–	–	–	Nej
880	Grop	Rund	–	–	–	–	–	Nej
888	Stolphål	Rund	0,25	0,05	Flack	Urlakad, svagt humös, sandig silt	–	Ja
932	Dubbelstolphål	Oval	0,38×0,22	0,14	Flack	Kompakt siltig gråbrun sand med sot och kol.	–	Ja
935	Väggränna	Jämn-bred	0,2	0,1	U-formad	Kompakt siltig gråbrun sand med sot och kol.	–	Ja
939	Pinnhål	Rund	0,1	0,09		Brungrå, sandig silt	–	Ja
943	Pinnhål	Rund	0,07	0,7	Rundad	Brungrå, sandig silt	–	Ja
956	Stolphål	Rund					Bränd lera	Nej
973	Stolphål	Rund						Nej
994	Härd	Oval	0,6×0,4	0,2	Skålad	Sot, kol och skörbränd sten	–	Ja
1013	Grop	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1025	Stolphål	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1031	Härd	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1034	Stolphål	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1045	Stolphål	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1051	Stolphål	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1057	Stolphål	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1062	Grop	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1068	Stolphål	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1073	Stolphål	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1117	Stolphål	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1123	Grop	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1128	Stolphål	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1134	Stolphål	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1139	Stolphål/grop	Rund	0,3	–	–	–	–	Nej
1160	Väggränna	Hörn	–	–	U-formad	Kolhaltig, humös sand med stenar	–	Ja
1168	Väggränna	Jämn-bred	–	–	–	–	–	Nej
1201	Pinnhål	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1224	Stolphål/Grop	Oval	0,9×0,45	0,12	Flack	Kompakt, brungrå siltig sand	–	Ja

<i>Id.nr</i>	<i>Typ</i>	<i>Form</i>	<i>Storlek</i>	<i>Djup</i>	<i>Form i profil</i>	<i>Fyllning</i>	<i>Fynd</i>	<i>Undersökt</i>
1231	Hård	Oval	0,9×0,8	0,36	Skålad	Kol och skörbränd sten	Brända ben	Ja
1242	Hård	Oval	0,8×0,5	0,18	Flack	Brunsvart, kompakt sandig silt med kol och sot	–	Ja
1273	Hård	Rund	–	–	–	–	–	Nej
1278	Hård	Oval	0,95×0,8	–	–	–	–	Nej
1400	Stolphål	Rund	0,25	0,1	Flack	Blek, urlakad sand	Järn på botten	Ja
–	Väggränna	Avsmalnande mot norr	–	–	–	–	Kvarts	Nej
–	Stolphål							Nej
–	Stolphål							Nej
–	Stolphål							Nej
–	Stolphål							Nej
–	Stolphål							Ja
–	Grop							Nej

Bilaga 2. Fyndlista RAÄ 158

<i>Fynd nr</i>	<i>Id nr</i>	<i>Material</i>	<i>Typ</i>	<i>Fyndplats</i>	<i>Vikt (g)</i>
F1	1087	Flinta	Avslag	I jordvall	4
F2	1088	Kvarts	Avslag	I röjningsröse	< 1
F3	1112	Flinta	Avslag med sliptyta	Under röjningsröse	< 1
F4	1264	Kvarts	Slagen	I röjningsröse (förkommen)	–
F5	1407	Järn	Oid. fragment	Botten av stolphål	1
F6	956	Bränd lera	Fragment	Botten av stolphål	1
F7	1231	Brända ben	Oid. fragment	I hård	4
F8	1144	Bergart	Bergartsavslag	På avbanad yta	23

Bilaga 3. Boplatsanläggningar inom RAÄ 152

<i>Id.nr</i>	<i>Typ</i>	<i>Form</i>	<i>Storlek</i>	<i>Djup</i>	<i>Form i profil</i>	<i>Fyllning</i>	<i>Fynd</i>	<i>Undersökt</i>
736	Stolphål	Runt	0,25	0,15	Jämn u-form	Svagt humös, vitblek sandig silt	–	Ja

Bilaga 4. Rapport över vedartsanalyser på material från Småland, Bergunda sn, Raä 152 och 158 (Vedlab rapport 57)

Erik Danielsson

Arbetet omfattar tolv kolprover från ett röjningsröseområde i Bergunda socken, Växjö kommun. De flesta proverna kommer från odlingslämningar och proverna ska gå vidare till datering.

Som så ofta vid vedartsanalyser på material från odlingslämningar så är variationen av arter ganska sparsam. Björk dominerar tydligt.

Provet från väggränsen innehöll kol från al och björk vilket antyder att det inte representerar förkolnade byggnadsdetaljer utan troligen är frågan om bränslerester.

Ett prov innehöll bara förkolnad bark eller näver. Det är omöjligt att avgöra hur hög egenåldern skulle kunna vara på det provet. Vad gäller maximal egenålder för de övriga proverna så framgår det av tabellen i slutet av rapporten.

<i>Analysresultat</i>							
<i>Anl.</i>	<i>Id.</i>	<i>Kontext</i>	<i>Prov-mängd</i>	<i>Analyserad mängd</i>	<i>Trädslag</i>	<i>Utplockat för ¹⁴C-dat.</i>	<i>Övrigt</i>
728	1	Röjningsröse	<0,1 g	<0,1 g 3 bitar	1 bit björk 2 bitar ek	Björk	–
728	2	Röjningsröse	<0,1 g	<0,1 g 2 bitar	2 bitar björk	–	–
1079	1	Röjningsröse	<0,1 g	<0,1 g 6 bitar	2 bitar tall 2 bitar lövträd 2 bitar bark/näver	Lövträd	Lövträd, troligen björk
1079	2	Röjningsröse	<0,1 g	<0,1 g 1 bit	1 bit ek	–	–
1079	4	Jordvall	<0,1 g	<0,1 g 2 bitar	1 bit ek 1 bit <i>Sorbus sp.</i>	<i>Sorbus sp.</i>	–
1108	1	Röjningsröse	<0,1 g	<0,1 g 1 bit	1 bit björk	–	–
1260	3	Röjningsröse	<0,1 g	<0,1 g 1 bit	1 bit lönn	–	–
948	1	Röjningsröse	0,1 g	0,1 g 4 bitar	2 bitar al 2 bitar björk	Al	–
868	1	Röjningsröse	0,1 g	0,1 g 5 bitar	2 bitar björk 3 bitar tall	Björk	–
868	2	Röjningsröse	<0,1 g	<0,1 g 1 bit	1 bit bark/näver	–	–
868	3	Röjningsröse	0,2 g	0,2 g 5 bitar	4 bitar al 1 bit björk	Al	–
1160		Väggränna	1,0 g	0,2 g 7 bitar	3 bitar al 3 bitar björk 1 bit bark/näver	Al	–

Tabell över de vid analyserna framkomna trädslagen och deras egenskaper					
Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Al Gråal Klibbal	<i>Alnus sp.</i> <i>Alnus incana</i> <i>Alnus glutinosa</i>	120 år	Klibbalen är starkt knuten till vattendrag. Gråalen är mer anpassningsbar	Motståndskraftigt mot fukt. Brinner lugnt.	Klibbalen invandrade söderifrån ca 5000 f.Kr. Gråalen kom ungefär samtidigt med granen och samma väg som denna.
Björk Glasbjörk Vårtbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula pubescens</i> <i>Betula pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårtbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Ek	<i>Quercus robur</i>	500-1000 år	Växer bäst på lerhaltiga mulljordar men klarar också mager och stenig mark. Vill ha ljus, skapar själv en ganska luftig miljö med rik undervegetation med t.ex. hassel.	Hård och motståndskraftig mot väta. Båtbygge, stängselstolpar, stolpar, plogar, fat	Ekollonen har använts som grisfoder. Trädet har ofta ansetts som heligt och kopplat till bla Tor. Man talar ofta om 1000-års ekar men de är sällan över 500 år.
Lönn	<i>Acer platanoides</i>	150 år	Frisk mullrik mark. Mest som inslag i annan skog och i gläntor och skogsbryn.	Hård seg och lätt ved. Finsnickerier, räfskaft, bränsle	Invandrade med ekblandskogen ca 4000 f.Kr.
Sorbus Rönn Oxel	<i>Sorbus sp.</i> <i>Sorbus aucuparia</i> <i>Sorbus intermedia</i>	120 år	Anspråkslös vad gäller jordmån men ljuskrävande	Hård och stark men känslig för röta. Räfspinnar, lieorv, yxskaft, skidor	Bark kvistar och löv till kreatursfoder. Bär till sylt mm Rönn och oxel går ej att skilja med vedartsanalys. Oxeln växer upp till Värmlands-Upplandsgränsen.
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	400 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) taksån, tjärblöss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder
Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsén, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.					

Figurförteckning

<i>Fig. 1. Undersökningsområdets läge vid järnvägen väster om Växjö. Utdrag ur Blå kartan. Skala 1:100 000. Infällt ett utdrag ur GSD-Sverigekartan.</i>	6
<i>Fig. 2. Undersökningsområdets läge. Utdrag ur GSD-Ekonomiska kartan, blad 5E 1g.</i>	8
<i>Fig. 3. Ett oröjt parti i utkanten av i röjningsröseområdet RAÄ 158. Foto: Gundela Lindman.</i>	10
<i>Fig. 4. Karta över de berörda delarna av RAÄ 158 och RAÄ 152 med de undersökta röjningsrösen (Profil 1–6) markerade.</i>	11
<i>Fig. 5. Profil 1, Id. nr 1079, (Ö–V) över röjningsröse och jordvall inom RAÄ 158, upprättad av Åsa Jönsson. Skala 1:50 1</i>	12
<i>Fig. 6. Röse 1079 från nordöst. Foto: Alexandra Nylén.</i>	13
<i>Fig. 7. Profil 2, Id. nr 1108, (V–Ö) över röjningsröse inom RAÄ 158, upprättad av Alexandra Nylén. Skala 1:50.</i>	13
<i>Fig. 8. Profil 3, Id. nr 1260, (N–S) över röjningsröse inom RAÄ 158, upprättad av Alexandra Nylén. Skala 1:50.</i>	14
<i>Fig. 9. Profil 4, Id. nr 948, (V–Ö) över röjningsröse inom RAÄ 158, upprättad av Åsa Jönsson. Skala 1:50.</i>	14
<i>Fig. 10. Röjningsröse 948 från sydöst. Foto: Åsa Jönsson.</i>	14
<i>Fig. 11. Profil 5, Id. nr 868, (Ö–V) över röjningsröse inom RAÄ 158, upprättad av Åsa Jönsson. Skala 1:50.</i>	15
<i>Fig. 12. Röse 868 från norr. Röset låg nära hällkistan. Två anläggningar överlagrades av röset och hålvägen strök förbi omedelbart öster om röset. Foto: Åsa Jönsson.</i>	15
<i>Fig. 13. Profil 6, Id. nr 728, (N–S) över röjningsröse inom RAÄ 152, upprättad av Åsa Jönsson. Skala 1:50.</i>	16
<i>Fig. 14. Röjningsröse 728 från väster. Foto: Åsa Jönsson.</i>	16
<i>Fig. 15. Datering av röjningsrösen.</i>	17
<i>Fig. 16. Jordvallen från norr (jfr profil, s. 12). Foto: Åsa Jönsson.</i>	18
<i>Fig. 17. Hålvägssystemet inom RAÄ 158. Skala 1:3000.</i>	20
<i>Fig. 18. Profil, Id. nr 1294, (N–S) över del av hålvägssystemet inom RAÄ 158, upprättad av Alexandra Nylén. Från söder. Skala 1:50.</i>	21
<i>Fig. 19. Detalj av schaktet genom hålvägssystemet inom RAÄ 158. Från söder. Foto: Alexandra Nylén.</i>	21
<i>Fig. 20. Den berörda delen av RAÄ 152 med provschakten markerade.</i>	26
<i>Fig. 21. Den berörda delen av RAÄ 158.</i>	27

Tabellförteckning

<i>Tabell 1. ¹⁴C-dateringar från RAÄ 158.</i>	16
<i>Tabell 2. ¹⁴C-dateringar från RAÄ 152.</i>	17
<i>Tabell 3. Typisk lagerföljd i provyta inom röjningsröseområdet.</i>	22
<i>Tabell 4. Översikt över dateringarna av röjningsrösen.</i>	23

Inför utbyggnaden av Räfte industriområde i Växjö kommun utfördes en arkeologisk utredning och förundersökning av två röjningsröseområden.

I områdena finns talrika röjningsrösen och en hällkista i röse samt ytterligare en grav i form av en stensättning. Undersökningarna avslöjade dessutom omfattande förhistoriska boplatslämningar, ett hålvägsystem och flera odlingsterrasser och jordvallar.

Områdena utgör därmed en värdefull kunskapskälla för en lång rad aktuella frågor inom den arkeologiska forskningen, både för studier inriktade på odlingshistoriens utveckling, för bosättningshistorien lokalt och för frågeställningar kring förhållandet mellan gravar och bosättning.

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

ISSN 1404-2029

ISSN 1403-2902